

Varför ska Malmö finnas?

Mikael Stigendal

Professor i Sociologi vid Malmö högskola. F d kommissionär i Malmökommissionen och redaktör till slutrapporten. E-post: mikael.stigendal@mah.se.

Vad är viktigast att göra för att Malmökommissionens arbete ska leda till en mer jämlik stad? Jo, det är att få de två huvudrekommendationerna att hänga ihop. Den ena rekommendationen ger uttryck för ett nytt tänkande om ekonomin och syftar ytterst till att förändra sambandet mellan tillväxt och välfärd. Malmö måste ställa om sig till en tillväxt som främst bygger på produktion av nya värden och inte på spekulatation. Själva produktionen av dessa nya värden måste ske i utvecklande och lärande organisationsformer, precis det som den andra rekommendationen handlar om genom skapandet av kunskapsallianser. Det gör oss nämligen mera kvalificerade som konsumenter. Det kan få oss att efterfråga varor och tjänster med högre kvalitet, ekologiska och rättvisemärkta. Denna efterfrågan är viktig för att styra tillväxten i en mera behovsprövad riktning. Kunskapsallianser är ett mål i sig genom att stärka delaktigheten i samhället men de kan också bli centrala i omställningarna av både tillväxt och välfärd.

If the work of the Malmö Commission shall lead to a more equitable city, what is the most important thing to do? Well, it is linking the two overarching recommendations to each other. The one of the recommendations reflects a new way of thinking about the economy and is ultimately intended to alter the relationship between growth and welfare. Malmö needs to adjust to a growth based mainly on the production of new values and not on speculation. The actual production of these new values should occur in organisational structures which promote development and learning. This is precisely what that the second recommendation is all about through the creation of knowledge alliances. In fact, it makes us more qualified as consumers. It can make us demand products and services of higher quality, organic and fair trade. This demand is of importance in steering growth in a more need-based direction. Knowledge alliances is an end in itself by strengthening societal participation, but can also be crucial in the readjustment of both growth and welfare.

Kommer Malmökommissionens arbete att leda till en mer jämlik hälsa i Malmö? Det är den stora frågan. Vi som har varit kommissionärer hoppas ju det. Vi vill tro att kommissionens slutrapport innehåller den potential som behövs. Men hur det nu än är med

den saken så räcker det inte. Potentialer måste förverkligas och det är en helt annan sak än skapandet av dem. Malmökommissionens slutrapport är omfattande. Den innehåller många förslag på mål och åtgärder. Känner aktörer på olika nivåer och i olika sammanhang

igen sig i våra problembeskrivningar? Uppfattar de våra förslag som möjliga lösningar på problemen? Vill de ägna sin egen kraft åt att göra något av det? Det krävs för annars kommer det inte att bli något.

Jag ska försöka hjälpa till genom att lyfta fram det som jag anser vara det viktigaste. Vad av det vi tar upp i slutrapporten är viktigast att göra för att Malmökommissionens arbete ska leda till en mer jämlik hälsa i Malmö? Jo, det är att få de två huvudrekommendationerna att hänga ihop. Den ena rekommendationen gäller etablerandet av en social investeringspolitik. Den ger uttryck för ett nytt tänkande om ekonomin och syftar ytterst till att förändra sambandet mellan tillväxt och välfärd. Den andra rekommendationen handlar om hur processer måste förändras genom skapandet av kunskapsallianser och en demokratiserad styrning.

De två rekommendationerna är viktiga var och en för sig men de måste framför allt hänga ihop. För att hälsan ska bli mera jämlik krävs det ett förändrat samband mellan tillväxt och välfärd. Lika viktigt för den jämlika hälsan är att det görs genom kunskapsallianser. Det är just detta nya samband mellan tillväxt och välfärd som kommunen hittills har misslyckats med att skapa. Det är huvudorsaken till att de senaste decenniernas stora satsningar inte har lyckats, t ex URBAN-programmet under 1990-talets andra hälft, Storstads-satsningen i början av 2000-talet och Välfärd för alla, 2004-2008 (Stigendal, 2013).

För att förstå det måste man gå tillbaka till efterkrigstidens första decennier och dess tillväxtmodell (Stigendal, 2012). Då var tillväxten industridrivna, främst av konsumtionsvaruindustri. Det lade grunden för ett gemensamt intresse av reallöneökningar. Annars skulle det inte bli någon efterfrågan. Denna tillväxtmodell havererade på 1970-talet och Malmö sjönk ner i krisen. Det berodde på många olika orsaker och speglade en internationell utveckling. Sen dess har en annan tillväxtmodell etablerat sig globalt. Den drivs av finanskapitalet. En av källorna till vinst har varit en minskad löneandel. Enligt forskning av bl.a. Engelbert Stockhammer (2013: 1) har löneandelen av det totala produktionsvärdet, dvs. den del av BNP som betalas i lön, sjunkit i alla OECD-länder 1980-2007 från i genomsnitt 73 % till 64 %. I motsvarande grad har vinsterna ökat.

Istället för intjänad lön har lån kommit att bli en allt viktigare källa till konsumtion. Det har i sin tur bidragit till finanskapitalets höga vinster. Till de mest flagranta exemplen hör snabbblåneföretagen. SVT redovisade en granskning den 8 oktober där det framgick att verksamheten hos de nio medlemsföretagen i Svenska Konsumentkreditföretagen hade fördubblats under de senaste fem åren. Vinsterna hade samtidigt ökat med i genomsnitt femtio procent. Detta sker samtidigt som antalet ärenden hos Kronofogden slår rekord.

En som har forskat om hälsokonsekvenserna av detta är Richard Ahlström, docent i psykologi vid Malmö

högskola (pressmeddelande MAH, 9 okt-14). Hans forskning visar på en mycket större sjuklighet för ekonomiskt utsatta människor. Ångest och depression ökar markant. Det räcker inte heller med skuldsanering: ”Det är ett fåtal som får skuldsanering och väntan på att få den är som regel mycket lång. Det innebär att när de väl blir skuldfria är de ofta redan mycket nedgångna och sjuka”, säger Ahlström. Människor förlorar hoppet.

David Harvey har lanserat ett samlande begrepp för hur vinster numera genereras, ”accumulation by dispossession” (se t ex Harvey, 2010). Det innebär att Malmöbornas relation till ackumulatio- nen av kapital har förändrats. Tidigare bidrog Malmöbor till ackumulation av kapital så gott som enbart genom att producera värden. Nu bidrar vi i allt högre grad genom att berövas värden, t ex genom höga räntor, transaktionskostnader, pensionssystemet, försäkringar och aktiemarknaden. Ett skräckexempel är privatiseringen av Telia, vilket Björn Elmbrants skriver om i sin bok *Dansen kring guldkalven* (2005). När företaget noterades på börsen i juni 2000 såldes aktien för 85 kronor och köptes av närmare en miljon svenskar. Ett halvår senare hade aktien sjunkit till 49 kronor. Den som vid börsintroduktionen investerade i ett s.k. Telia-paket för 8 600 kronor kunde tre år senare konstatera att värdet hade krympt till 3 500 kronor.

Akkumulation genom berövande är vad den finansdrivna tillväxtmodellen bygger på. En del i detta är den minskade löneandelen och det har också lett

till minskade skatteintäkter. Skatterna har dessutom sänkts genom politiska beslut, särskilt av de senaste två mandatperiodernas alliansregeringar. Det har ingått i en utveckling av staten från välfärdsstat till konkurrensstat (Jessop, 2002). Till skillnad från tidigare har staten inte i första hand satsat på att stärka efterfrågan utan på att främja utbudet. Det märks tydligt inom bl.a. utbildningsväsendet där betygen har blivit viktigare än den kunskap de eventuellt står för. Det skriver Sven-Eric Liedman övertygande om i sin bok *Hets! En bok om skolan* (2011). Liedman är kritisk till det kvantifieringstänkande som har brett ut sig. Alla kvaliteter ska tvunget översättas till kvantiteter och mätas. Strävan efter det exakta gör dock att man mäter mindre och mindre. ”Den levande människan hamnar utanför mallen. Man ser verkligheten klart, men genom sitt titthål ser man bara en liten del av den.” (2011: 65) Fram tonar en kunskapssyn som likställer kunskap med faktakunskap och gör kunskap till en fråga om enbart resultat, aldrig processer. För enkelhets skull har jag kallat den för kvantitetskunskapssynen (Stigendal, 2012).

Framväxten av konkurrensstaten har också visat sig i minskade statliga stöd till kommunerna. Sammantaget har en kommun som Malmö blivit allt mer beroende av utomstående finansärer. Kapitalet måste lockas att investera. Malmö klarade krisen genom att göra sig till del i denna globala tillväxtmodell. Det har skett i huvudsak genom byggande. Det har byggts broar, tunnlar, nya stadsdelar och höga hus. Vad har egentligen varit målet? Jag vill påstå

att det framför allt har varit vägen dit, dvs. byggandet i sig. Genom allt detta byggande har man skapat arbetstillfällen för många under-, över- och sidoleverantörer. Malmö och regionen har utvecklats till en stor fabrik. Ledningen i staden har visserligen satt en grön prägel på det. Det har lett till många utmärkelser. Det har fått Malmö att bli känt runt om i världen.

Och ändå djupnar klyftorna. Makt-havarna har lagt sina pannor i djupa veck. Stora satsningar har genomförts. Men tillväxtmodellen har man inte förändrat. Jag vill påstå att det är den som är det stora problemet, dvs. den finansdrivna tillväxtmodellen. Den har sin bakgrund i 1970-talets sökande efter nya strategier och synsätt för att komma vidare efter den tidigare tillväxtmodellens sammanbrott. I spetsen gick den engelska Tory-regeringen under ledning av Margaret Thatcher. Det som kom att kallas Thatcherismen innebar en strävan efter att förändra samhället utifrån nyliberala principer om avregleringar, privatiseringar, nedskärningar och individualiseringar. Thatcherismen hade sin förankring bland småföretagare men det var framför allt finanskapitalet som gynnades av samhällsförändringen. Kopplingen har sen varit stark mellan nyliberalism och finansdriven tillväxt.

En central tankegång i nyliberalismen är nedsippningsteorin. Tove Danestam visar i sin doktorsavhandling *Stadspolitik i Malmö* hur denna teori har genomsyrat de stora satsningarna i Malmö (2009: 134). Projekt som Västra Hamnen och Hyllievång har

tillmätts en långt större betydelse än som satsningar på enskilda områden. Förhoppningarna har varit att de ska generera en tillväxt som kan lyfta hela staden och ”sippra ner” även till dess fattigare delar.

Ståle Holgersen menar i sin doktorsavhandling *The rise (and fall?) of post-industrial Malmö* (2014) att Malmö inte utnyttjade finanskrisen 2008 till att staka ut en ny utveckling. Istället visade det sig vara ”business as usual” som gällde. Kommunstyrelsens nya ordförande Katrin Stjernfeldt Jammeh lägger visserligen en annan vikt vid social hållbarhet än sin företrädare Ilmar Reepalu men Holgersen kan utifrån sin forskning inte se att det har skett några grundläggande förändringar. Det som fortfarande gäller är den postindustriella väg som Malmö slog in på i mitten av 1990-talet, menar han. Malmö fortsätter att bygga sig ur krisen och dessutom mer av samma sak. Han ser det som att en nyliberal planeringspraktik har normaliserats.

Men varför investeras då detta kapital i Malmö? Mycket beror på Sveriges gynnsamma position i den globala ekonomin. Sverige gick inte med i Euron och det har varit till stor fördel. Kristendenser har kunnat hanteras genom justerade valutakurser och egen räntepolitik. Till skillnad från t ex länderna i Sydeuropa och Storbritannien har Sveriges ekonomi under lång tid varit exportorienterad, precis som den tyska men den senare är så mycket större och har utgjort ett viktigt draglok för den svenska ekonomin. Sverige har gynnats av Tysklands fördelaktiga posi-

tion i Europa, vilken bygger på att man med en målmedveten politik har gjort sina grannar till tiggare, en 'beggar-thy-neighbour' policy som Lapavistas et al. (2012: 30) beskriver det, "on condition that it beggars its own workers first."

Det är denna fördelaktiga situation som Malmö uppenbarligen har varit bra på att utnyttja. Men motorn i ekonomin har varit de stora byggprojekten. Det är precis som att man inte kan tänka sig en annan utvecklingslogik än den att kapitalet först måste dras in till Malmö för att därefter omfördelas så gott det går. Det är just denna utvecklingslogik som måste förändras.

Den finansdrivna tillväxtmodellen har nämligen sin baksida och där lever de människor som drabbas av ackumulering genom berövande, ofta koncentrerade till vissa delar av Malmö. En gigantisk omfördelning från fattiga till rika har skett under de senaste decennierna och mer lär det bli när bubblan på bostadsmarknaden spricker. Enligt en nyligen publicerad rapport från institutet International Center for Monetary and Banking Studies (ICMB) uppgår den totala skuldsättningen i Sverige till 293 procent av BNP (Buttiglione et al, 2014: 12). Det överträffas endast av Japan och ligger klart högre än eurozonens snitt på 257 procent. Vem kommer att få betala när bubblan spricker? I Malmökommissionens slutrapport finns det stöd för att göra upp med detta tänkande. Det som krävs är ett nytt samband mellan tillväxt och välfärd. De förändringar som har skett under rubriken globalisering har gjort oss väldigt mycket mera beroende av

varandra, vi som lever i denna värld. Vi klarar oss inte själva längre. Istället måste vi förtjäna vår plats i den globala arbetsdelningen genom att producera något som andra kan vara intresserade av att köpa.

Den finansdrivna tillväxten har påskyndat detta beroende men samtidigt maskerat det. En tro på att pengar kan generera pengar har brett ut sig. Och den tron har varit styrande för Malmös utveckling under de senaste decennierna. Siktet har varit inställt på att attrahera internationellt kapital. Varifrån detta härstammar och på vilka villkor det investeras i just Malmö har inte diskuterats lika mycket. Malmö har kunnat utnyttja Sveriges fördelaktiga position i den globala ekonomin utan att behöva fundera så mycket på varifrån pengarna kommer.

Men pengar kan inte generera pengar. Det blir så tydligt när bubblorna spricker. Någonstans i bakgrunden finns det alltid människor som producerar de värden som sen finanskapitalet sätter snurr på. Och det är alltid denna värdeproducerande kraft som ekonomin förr eller senare måste återanknyta kontakten med. Just därför måste det produceras någonting här i Malmö som gör att staden kan förtjäna sin plats i den globala arbetsfördelningen. Om makthavare och aktörer verkligen tar till sig denna insikt kommer det att leda till en förändring av synen på de andra, de som bor i vissa områden av Malmö. Och det är just vad som behövs för att skillnaderna i hälsa ska kunna minska, dvs. det som var syftet med att Malmökommissionen tillsattes.

Men då krävs det framför allt en förståelse för att Malmökommissionens två övergripande rekommendationer måste hänga ihop. Den ena rekommendationen gäller vad som ska göras. Den andra rekommendationen gäller hur det ska göras. Och det ska göras genom kunskapsallianser. Tidigare forskningsprojekt men även den Europeiska kommissionens övergripande strategi Europa 2020 har utgjort inspirationskällor men till skillnad från Europa 2020 vill vi i kunskapsallianser inbegripa inte bara näringsliv och högskola utan även civilsamhälle, kommunala förvaltningar, aktörer av olika slag och medborgare i allmänhet. Vi menar med kunskapsallianser jämlika samarbeten mellan olika intressenter av kunskapsutveckling. I en kunskapsallians ska kunskap utvecklas. Kunskap ses därför inte bara som något på förhand skapat utan lärande såväl som utvecklande och skapande av kunskap görs till del av lösningarna.

Delaktigheten i en kunskapsallians ska grunda sig på ens erfarenheter och kunskaper. Det kräver därmed då också en annan kunskapssyn än den som förknippar kunskap med enbart det som går att kvantifiera. Inte bara faktakunskap ska inbegripas utan även förståelse-, färdighets- och förtrogenhetskunskap, dvs. alla de fyra f som Läroplan för Grundskolan lyfter fram (Skolverket, 2011). För att skillnaderna i hälsa ska kunna minska är tillsättandet av kunskapsallianser ett mål i sig. Det kan nämligen göra betydligt fler människor delaktiga i samhället och möjliggöra den frihet som John Dewey, en av de främsta inspiratörerna till den svens-

ka läroplanen, propagerade för (2009). Men jag ser också kunskapsallianser som en förutsättning för uppfyllandet av den första rekommendationen och den måste främst gälla en förändring av sambandet mellan tillväxt och välfärd. Det ligger i linje med den tolkning som Nathalie Morel, Bruno Palier och Joakim Palme framför i boken *Towards a social investment welfare state?* (2012) där de skriver att det sociala investeringsperspektivet ytterst måste handla om att förena tillväxt med jämlikhet.

Min betoning av sambandet mellan tillväxt och välfärd bygger på det vetenskapliga perspektiv som kallas Kulturell Politisk Ekonomi (se t ex Sum & Jessop, 2013). Utifrån detta perspektiv handlar ekonomi inte bara om marknadens utbud och efterfrågan utan också om produktion och konsumtion. I våra jobb producerar vi inte bara varor eller tjänster utan också oss själva. Vi gör oss själva till en viss typ av konsument, t.ex. av sjukvård om jobbet sliter ut oss eller så har vi kanske ett utvecklande och lärande jobb som gör oss motiverade att konsumera ekologiskt. Välfärden uppstod en gång i tiden när arbetarnas kamp för ett bättre liv sammanstrålade med kapitalisternas intresse av en ökad efterfrågan. Det var dock inte bara den ökade efterfrågan som kapitalisterna var ute efter utan också en ny typ av människa som kunde arbeta vid de löpande banden i de stora fabriker. Konsumtionen gör oss nämligen också till en viss typ av producer. Efterkrigstidens första decennier präglades av ett samband mellan massproduktion och masskonsumtion. Nu är det länge sen massproduktionen

försvann men masskonsumtionen har fortsatt att breda ut sig och den gör något med oss. Den leder också till en viss typ av välfärd, detta slit-och-släng som Siw Malmkvist sjöng om redan på 1960-talet och som har visat sig vara hur ohållbart som helst.

Det nya sambandet mellan tillväxt och välfärd måste således inbegripa förändringar av både tillväxten och välfärden. Å ena sidan måste Malmö ställa om sig till en tillväxt som främst bygger på produktion av nya värden och inte på spekulation. Själva produktionen av dessa nya värden måste ske i utvecklande och lärande organisationsformer. Det gör oss nämligen mera kvalificerade som konsument. Det kan få oss att efterfråga varor och tjänster med högre kvalitet, ekologiska och rättvisemärkta. Denna efterfrågan är viktig för att styra tillväxten i en mera behovsprövad riktning. Å andra sidan måste välfärden inbegripa mycket mer av delaktighet och demokrati. Förutom att detta har ett värde i sig så gör det oss till mera kreativa producenter.

Kunskapsallianser är centrala i omställningarna av både tillväxt och välfärd. De skapar förutsättningar för diskussioner om ekonomisk utveckling och tillväxt, vad man ska mena med tillväxt, vilken tillväxt vi ska ha, om vi ska ha någon, hur man ska mäta det o.s.v. Så som vi har definierat en kunskapsallians i Malmökommissionens slutrapport så stämmer dess organisationsform överens med den princip som kallas självständigt lärande. Det är den organisationsform som enligt Bengt-Åke Lundvall och Edward Lorenz

(2012: 237) klarar sig bäst i den globala konkurrensen.

En gång i tiden kunde man simma ut i havet vid Ribersborg och se Malmö ramas in av sin historia, å ena sidan kranarna på Kockums och å andra sidan Cementas fabriker i Limhamn. Det gjorde jag och skrev även ett häfte om det, *Varför finns Malmö?*. Det ingick i det projekt som den nya socialdemokratiska kommunledningen startade efter valsegern 1994, Vision Malmö 2000, i mycket en föregångare till Malmökommissionen. Sju arbetsgrupper tillsattes med personer från olika kommunala förvaltningar såväl som från näringsliv, föreningsliv och forskarsamhälle. En av grupperna ansvarade för de sociala frågorna. I den deltog jag.

Vårt arbete mynnade ut i en rapport och den skriver Ståle Holgersen om i sin doktorsavhandling: "In the social part of the 'work of vision', the distinction between production and distribution is transcended through interesting discussions on segregation, normality, socialisation processes, alternative business plans, and the mobilisation of the idea of a 'social economy' alongside the existing 'ordinary economy'". Det är en bra sammanfattning. Och det vi föreslog gäller fortfarande. Inget av detta blev det dock något av då. Ska det bli något av det nu?

Jag tänker på den frågan när jag går längs kanalen och ser alla dessa nya höghus växa upp. Varför ska Malmö finnas? Ska det bara vara för byggandets skull? Nej, det tycker inte jag. Jag vill cykla någon annanstans för att få

tema

syn på Malmös framtid; till Rosengård, Hermodsdal eller Holma, där så många barn och ungdomar bor och växer upp. Det är för dem Malmö ska finnas. Det är genom att tillvarata deras förmågor, kunskap, kraft, tankar och drömmar som Malmö ska förtjäna sin plats i världen. Det är därför Malmö ska finnas.

Referenser

- Buttiglione, Luigi & Lane, Philip R. & Reichlin, Lucia & Reinhart, Vincent (2014) *Deleveraging? What Delveraging?* Geneva: International Center for Monetary and Banking Studies (ICMB)
- Dewey, John (2009) *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos
- Elmbrant, Björn (2005) *Dansen kring guldkalven. Så förändrades Sverige av börsbubblan*. Falun: Atlas
- Harvey, David (2010) *The enigma of capital : and the crises of capitalism*. London: Profile Books
- Holgerson, Ståle (2014) *The rise (and fall?) of post-industrial Malmö: investigations of city-crisis dialectics*. Diss. (sammanfattning). Lund: Lunds universitet
- Jessop, Bob (2002) *The Future of the Capitalist State*. Cambridge: Polity Press
- Lapavistas, Costas et al. (2012) *Crisis in the Eurozone*. London: Verso
- Liedman, Sven-Eric (2011) *Hets! En bok om skolan*. Falun: Albert Bonniers förlag
- Lundvall, Bengt-Åke & Lorenz, Edward (2012) *Social investment in the globalising learning economy: a European perspective*. In: Morel, Nathalie & Palier, Bruno & Palme, Joakim (eds): *Towards a social investment welfare state? : ideas, policies and challenges*. Bristol: Policy
- Morel N, Palier B and Palme J (eds) (2012) *Towards a social investment welfare state? : ideas, policies and challenges*. Bristol: Policy
- Skolverket (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes
- Stigendal, Mikael (1996) *Varför finns Malmö? Krisen i ett historiskt perspektiv*. Malmö: Malmö Stad
- Stigendal, Mikael (2012) *Malmö - de två kunskapsstäderna*. Kommission för ett socialt hållbart Malmö: <http://dspace.mah.se/handle/2043/14036>.
- Stigendal, Mikael (2013) *Malmö - från kvantitetstill kvalitetskunskapsstad*. Kommission för ett socialt hållbart Malmö: <http://dspace.mah.se/handle/2043/15129>.
- Stockhammer, Engelbert (2013) *Why have wage shares fallen? A panel analysis of the determinants of functional income distribution*. The International Labour Organisation (ILO) project "New Perspectives on Wages and Economic Growth" / Engelbert Stockhammer; International Labour Office, Conditions of Work and Employment Branch. - Geneva: ILO, 2012
- Sum, Ngai-Ling & Jessop, Bob (2013) *Towards a cultural political economy : putting culture in its place in political economy*. Cheltenham: Edward Elgar